

De moord op de gebroeders de Witt

Eén van mijn favoriete onderwerpen is die van de moord op de gebroeders de Witt. Waarom? Het is een politiek machtsspelletje waarbij deze twee uiteindelijk aan het kortste eind trekken en waarbij de waarheid ruim 314 jaar in de doofpot is gestopt. *Ronald Prud'homme van Reine* legt de vinger op de gevoelige plek in zijn boek *Moordenaars van Jan de Witt*. In mijn scriptie heb ik onderzoek gedaan vanuit verschillende bronnen. Mijn conclusie dat Willem III achter de moord zat of er in ieder geval iets mee te maken had, werd gek genoeg niet goed gekeurd.

Dat ook de Oranjes niet erg gesteld zijn op dit stukje geschiedenis blijkt wel uit het feit dat toen in 1897 regentes Emma en haar dochter Wilhelmina een kunsttentoonstelling kwamen bezoeken. Bij de erepoort waren alle borstbeelden van beroemde Dordtenaren neergezet, behalve die van, Johan en Cornelis de Witt. Dit terwijl het toch behoorlijk belangrijk personen zijn geweest volgens vele historici.

In 1910 werd koningin Wilhelmina gevraagd om beschermvrouw te worden van het standbeeld van de gebroeders De Witt in Dordrecht en of zij een donatie wilde doen. Ze werd geen beschermvrouw maar doneerde wel het mega bedrag van 100 gulden. Dit tegenover de 2500 gulden van het Dordtse Museum en 16.000 gulden van de familie Stoop. (bron: <https://www.ad.nl/dordrecht/de-komst-van-het-beeld-van-de-gebroeders-de-witt-had-wat-voeten-in-aarde~a13e3e2a/>)

In dit deel neem ik je mee naar de geschiedenis van de Republiek ten tijde van Johan en Cornelis de Witt en Willem III.

Johan en Cornelis de Witt

Johan (rechts) en Cornelis (links) de Witt

Johan de Witt werd in 1625 geboren in Dordrecht. Hij groeide op in een regenten (bestuurders) familie. Zijn vader was burgemeester van Dordrecht. Johan was een begaafd politicus en zorgde met de tocht naar Catham en een sterke vloot dat Engeland vernederd werd in de Tweede Engelse Oorlog. Door slim te beleggen wist hij de Republiek enorm rijk te maken. En zichzelf ook.

Gedenk Loevestein

Hij maakte mee dat zijn vader, samen met andere regenten werd vastgezet in slot Loevestein door stadhouder (legerleider) Willem II. Die laatste was bang om daarmee zijn invloed te verliezen omdat de andere regenten het landleger wilde verkleinen na de vrede van Münster in 1648. Dat was een vrij logische zet gezien de oorlog voorbij was en legers duur zijn. Dit incident bewees voor de familie de Witt dat de stadhouders geen plek hadden in de Republiek. “*Gedenk Loevestein*” zou dan ook hun lijfspreuk blijven. Dit heeft er ook voor gezorgd dat Johan de minderjarige zoon van Willem II, Willem III, zoveel mogelijk buitenspel probeerde te zetten. Onder andere door de “*Akte van Seclusie*” en het “*Eeuwig Edict*” waarin stond dat Holland, en later volgde bijna alle andere gewesten, Willem III nooit als stadhouder zouden benoemen.

Dit viel uiteraard zeer slecht bij de Prinsgezinden. De prinsgezinden, een groot deel van de bevolking en het landleger waren fan van de Oranjes en dus ook van Willem III. Dit in tegenstelling tot de staatsgezinden die vonden dat een (Erfelijke functie van) Stadhouder met een leger achter zich teveel leek op een koning. Een burgerlijke gekozen raadpensionaris en geen erfelijke stadhouder, dat is de ware vrijheid!

Die ware vrijheid had zich aangekondigd in 1650, toen Willem II overleed. Pas 8 dagen later werd Willem III geboren. Deze periode duurde tot 1672, toen Willem III zijn positie als stadhouder innam tijdens het Rampjaar. De periodetussen 1650 en 1672 wordt aangeduid als het 1e Stadhouderloze Tijdperk.

De verhoudingen

Om te begrijpen hoe het rampjaar is ontstaan is het niet geheel onbelangrijk om te begrijpen hoe de politieke banden met de andere landen waren.

In de periode waar we het over hebben zijn er twee oorlogen met Engeland gevoerd van de in totaal vier. De eerste Engelse oorlog was een oorlog om bezittingen van de Spanjaarden. Tot 1634 waren de Engelsen en Nederlanders bondgenoten tegen de sterke Habsburgse Spanjaarden. Toen de Republiek zijn onafhankelijkheid verkreeg en de Habsburgse macht in stortte nam de Republiek veel van die handel over. De handelsvloot van de Republiek begon zich, oa. dankzij de uitvinding van de zaagmolen, te ontwikkelen tot de grootste handelsvloot, groter dan die van alle andere landen bij elkaar. Vanuit Engeland kwam steeds meer het geluid de bezittingen van de Republiek met geweld over te nemen. De relatie tussen het Engelse House Stuart en de Nederlandse Oranjes bleef echter goed. Toen de Engelse burgeroorlog uit brak en Karel I van Engeland onthoofd werd leidde dit tot tegenstellingen die later zouden lijden tot de Eerste Nederlands-Engelse Zeeoorlog. Deze oorlog was voor beide partijen ongunstig verlopen en werd afgesloten met de vrede van Westminster in 1654 waarin de nieuwe leider van Engeland, Cromwell, de eerder genoemde "akte van Seklusie" liet opnemen zodat beide landen nooit meer een Koning aan het hoofd zouden krijgen.

Toen in 1660 Cromwell overleed keerde Karel II de zoon van, hoe kan het ook anders, Karel I terug naar Engeland om daar het koningschap weer op zich te nemen. Ondertussen voerde beide naties constante strijd om de koloniale bezittingen wat uiteindelijk leidde tot de Tweede Nederlands-Engelse Zeeoorlog. De Engelse wonnen de eerste zeeslag bij Lowesoft waarbij het Nederlandse vlaggenschip *de Eendragt* met admiraal *van Wassenaer Obdam* de lucht in ging. Michiel de Ruyter wist diverse delen van de vloot te redden. Mede dankzij steun van de Fransen wist de Republiek binnen zeer korte tijd meer dan 60 schepen te bouwen, tegenover 12 door de Engelsen. Uiteindelijk met de *Tocht naar Catham* was het duidelijk dat de Britten aan het kortste eind zouden trekken en werd de Vrede van Breda in 1667 gesloten.

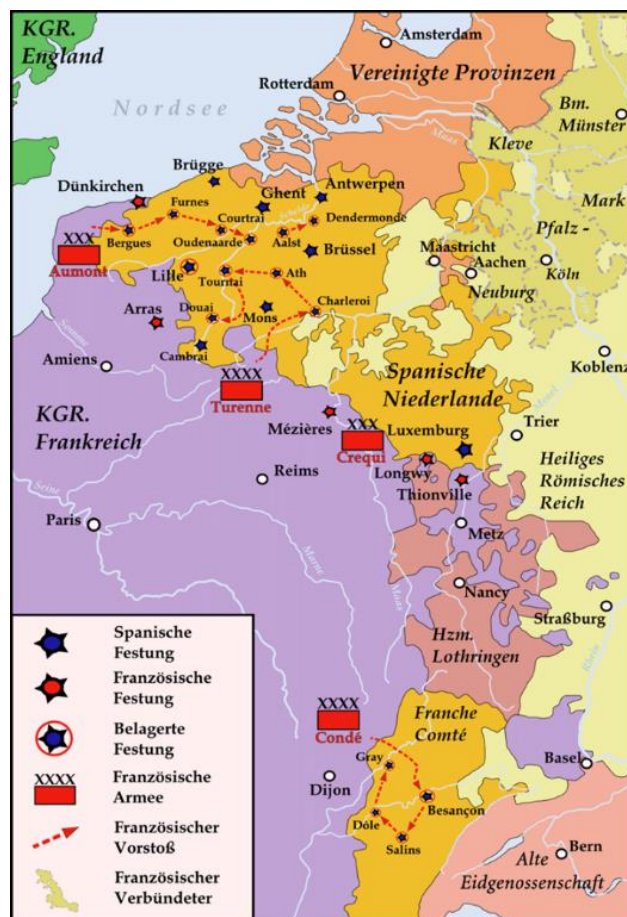
De Fransen waren tot dan toe nog steeds onze bondgenoten.

Johan de Witt misrekent zich

Vervolgens speelt Johan de Witt een gevaarlijk spel, hij speelde Engeland en Frankrijk tegen elkaar uit door eerst met Frankrijk tegen Engeland te vechten tijdens de eerder genoemde Tweede Nederlands-Engelse zeeoorlog in 1666.

Ondertussen ging de Witt's aandacht naar de Spaanse-Zuidelijke Nederlanden. De Franse koning Lodewijk XIV vond dat toen de koning van Spanje Filips IV overleed hij recht had op de Spaanse Nederlanden door middel van het Devolutierecht. Lodewijk was immers getrouwd met de dochter van de Spaanse koning en die laatste had geen zoon achter gelaten.

Doordat de Witt de Spaanse Nederlanden wilde bewaren als bufferstaat tegen het machtige Frankrijk sloot hij allerijl een bondgenootschap met Engeland, die ook het Franse gevaar zagen en liet de Witt op dat moment Frankrijk vallen. Iets wat hem later duur zou komen te staan. De Republiek, Engeland en Zweden sloten de **Triple Alliantie** om de Franse agressie tegen te gaan en slaagde hier uiteindelijk in.

Kaart van de Spaanse Nederlanden (Ruwweg België - Noord-Brabant)

Johan de Witt schakelt ondertussen prinsgezinden uit

Cornelis Tromp (1629-1691) was de een na oudste zoon van de legendarische zeeheld Maerten Tromp, de opperbevelhebber van de oorlogsvloot tussen 1637 en 1653. De Oranjegezinde Maerten Tromp was een bij uitstek geliefde zeeheld geweest. Cornelis Tromp was zeer ijdel en hoopte zo snel mogelijk in de voetsporen van zijn vader te treden. Toen Johan de Witt een nieuwe admiraal zocht voor de vloot van de Republiek verwachtte hij deze positie te kunnen bekleden, helaas voor hem besloot de Witt Michiel de Ruyter aan te stellen. Iets wat voor de ijdele Tromp hem nooit heeft vergeven.

Johan Kievit (1627-1692) was getrouwd met de halfzuster van Cornelis Tromp en stamde uit een rijke Rotterdamse brouwersfamilie. Kievit had samen met Harpert Tromp rechten gestudeerd in Leiden en was in 1647 advocaat voor het Hof van Holland geworden. Kievit ontwikkelde zich tot een manipulator, intrigant en fraudeur. Bovendien waren er weinig mensen die zich met meer felheid inzette voor de zaak van de Oranjes. Toen hij tijdens de Tweede Engelse oorlog stiekem onderhandelde werd hij ter dood veroordeeld onder druk van Johan de Witt. Kievit vluchtte naar Engeland. Daar zette hij zijn werk voort om Willem III weer als stadhouder te laten benoemen.

Frederik van Nassau-Zuylestein (1623-1672) was de oom van Willem III en de enige erkende bastaardzoon van stadhouder Frederik Hendrik. Rond 1660 werd hij aangesteld als gouverneur van de jonge prins. Hij werd ontslagen door Johan de Witt die Willem III onder zich nam in de hoop hem zo te kunnen beïnvloeden.

Willem Adriaan, heer van Odijck (1632-1705) was een kind van Lodewijk van Nassau. Willem III ging vaak bij hem kaartspelen. Op jeugdige leeftijd leidde Odijck een losbandig leven in Parijs. Later werd Odijck aangesteld door Willem III als zijn afgevaardigde in de Staten van Zeeland.

Onthoud deze namen, ze zullen terug komen in deel 2!

Het Rampjaar

1672. Het volk was *redeloos*, de regering *radeloos* en het land *reddeloos*. Er waren veel voortekenen voor een Engelse en Franse aanval op de Republiek, maar Johan de Witt liet zich misleiden door de mooie praatjes van de ambassadeurs en hij geloofde niet dat Engeland en Frankrijk hun eeuwen lange rivaliteit zomaar opzij zouden zetten. Toen hij het gevaar eindelijk in zag was hij te laat om nog effectief in te kunnen grijpen. Na jaren lang alleen geïnvesteerd te hebben in de vloot, die overigens in top conditie was, was het landleger verwaarloosd. Daarbij komt dat Willem III een vertrouweling in het Zeeuwse bestuur had gekregen waardoor Zeeland dwars lag toen Johan de Witt het defensie budget wilde verhogen (Holland en Zeeland betaalde het grootste gedeelte van de schatkist). Een slimme zet van de prins om zo Johan in een kwaad daglicht te kunnen stellen als het fout zou gaan.

Toen in 1672 Engeland, Frankrijk en de bisdommen Münster en Keulen de Republiek aanvielen werd het land overlopen en ontstond er blinde paniek bij de bevolking. Dankzij slimme stemmingmakerij van Willem III en zijn kornuiten kregen de gebroeders de Witt de schuld. De rest is geschiedenis.

Benieuwd hoe het afloopt met de gebroeders de Witt? In het volgende deel omschrijf ik de dag zelf.

-Paulus Historicus

Bronnen en leestips:

Boeken:

1. Prud'Homme van Reine, R. (maart 2013), *Moordenaars van Jan de Witt*, plaats:uitgeverij
2. Dreiskämper, P. (1998). *'Redeloos, reddeloos, radeloos': de geschiedenis van het rampjaar 1672*, Hilversum: Verloren
3. Deursen, A. Th. van (2004). *De last van veel geluk : de geschiedenis van Nederland, 1555 – 1702*. Amsterdam: Bakker
4. Panhuysen, L. (2009). *Rampjaar 1672 : Hoe de Republiek aan de ondergang ontsnapte*. Amsterdam: Atlas
5. Wielinga, F. (2012). *Gechiedenis van Nederland*, Amsterdam: Boom